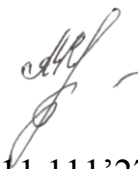

Міністерство освіти і науки України

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

БОГОВИК ОКСАНА АУРЕЛІВНА

УДК 811.111'27:811.161.2'27

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ТИПОЛОГІЯ ПРЕДИКАТІВ ЗНАННЯ
В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Ожоган Василь Михайлович,
Національний університет
“Києво-Могилянська академія”,
віце-президент з науково-педагогічної роботи
(навчальна робота)

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Денисова Світлана Павлівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри німецької філології та
перекладу і прикладної лінгвістики

кандидат філологічних наук
Галій Людмила Георгіївна,
НН Гуманітарний інститут
Національного авіаційного університету,
доцент кафедри англійської філології і перекладу

Захист відбудеться “29” червня 2016 р. о 13³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “27” травня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.С. Толчеева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена вивченню семантико-синтаксичних типів предикатів знання в англійській, українській та російській мовах. У роботі виявлено три типи лексикографічно зафіксованих дієслівних предикатів знання: 1) предикати на позначення ситуації знання-інформування; 2) предикати з семантикою знання-знайомства; 3) предикати зі значенням знання-компетенції в англійській, українській та російській мовах. Реконструйовано механізм об'єктивації універсальної, наднаціональної ментальності в мовленні, що відображає її національну специфіку, задовану в оцінних компонентах семантики предикатів знання та їхніх сполучуваних можливостях.

Сучасному етапові розвитку лінгвістики властиве панування функційного підходу до вивчення мовних одиниць і категорій, застосування якого передовсім у граматиці сприяло адекватному потрактуванню багатьох синтаксичних явищ. Базові принципи функційно-граматичних досліджень мовних явищ розроблено представниками різних національних шкіл (В. Адмоні, Ш. Баллі, О. Бондарко, І. Вихованець, К. Городенська, Ф. Данеш, С. Дік, А. Загнітко, Г. Золотова, Є. Курилович, Л. Теньєр, Г. Хельбіг та ін.). Водночас орієнтири у бік функційності засвідчили той факт, що речення як синтаксична одиниця не може вивчатися поза семантикою його компонентів, позаяк його семантичну структуру зумовлює не лише позиційна організація, а й лексичний склад (В. Богданов, Е. Бюйсанс, І. Вихованець, Г. Золотова, С. Кацнельсон, С. Кібардіна, М. Мамудян, А. Мартіне, Ж. Мунен, Л. Руденко, В. Русанівський, Дж. Харві та ін.)

Визначальна роль у формуванні речення належить предикату як головному конструктивному елементу, морфологізованим виявом якого є дієслово (Й. Андерш, Ф. Бацевич, Р. Ван Валін, І. Вихованець, В. фон Гумбольдт, Р. Мразек, Ю. Степанов, У. Фолі). Відповідно до сучасної вербоцентричної теорії (Р. Вихованець, В. Гак, С. Кацнельсон, У. Чейф, Ч. Філмор та ін.) предикат постає центральним компонентом семантичної структури речення, що, своєю чергою, виявляє і його вершинність на рівні формально-граматичної організації. Представники цієї теорії розглядають предикат як конденсований виразник цілої ситуації, який своїм значенням визначає кількість і тип “учасників” ситуації – актантів. Саме тому необхідним видається вивчення системної організації дієслівної лексики, виявлення ролі лексико-семантичних класів дієслів у структурно-семантичній організації речення.

Системне вивчення семантики й сполучення вербативів різних лексико-семантичних груп набуло розвитку на початку ХХ ст. і не втратило своєї актуальності сьогодні (А. Айєр, Й. Андерш, Ю. Апресян, Н. Арутюнова, Р. Бейтвейт, Г. Боднер, Т. Булігіна, Л. Васильєв, З. Вендлер, А. Вержбіцька, І. Вихованець, В. Гак, К. Городенська, М. Дмитровська, Б. Ерман, А. Загнітко, О. Леута, Д. Ліндсей, М. Мірченко, О. Падучева, Б. Рассел, М. Фортескью, Дж. Уілсон, М. Юманс та ін.). Попри це в сучасній граматиці маємо цілу низку лакун, пов'язаних не тільки із визначенням поняття предикат, його місцем у реченні, а й насамперед – з проблемою побудови морфолого-типологічних класифікацій предикатів на матеріалі неблизькоспоріднених мов.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення взаємозв'язку мови і мислення, мови і ментальних процесів, пов'язаних із тими феноменами, що мають широку енциклопедично-мовну інформаційну природу, яка репрезентує знання людини про навколишню дійсність і специфічно реалізує їх за допомогою предикатів у семантико-синтаксичній структурі речень у різних мовах. Поєднання порівняльно-історичного і зіставно-типологічного підходів до реконструкції семантики предикатів знання у структурі речень в англійській, українській і російській мовах дасть змогу виявити загальнокультурні тенденції у відображенні семантики знання у мисленні носіїв цих мов, а також відмінності у формально-граматичних способах і засобах реалізації кожного типу знання у досліджуваних мовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка за напрямом “Мовні картини світу в аспекті етнолінгвістики та лінгвокультурології”. Тему дисертації затверджено вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 7 від 27 лютого 2012 року, перезатверджено на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26, протокол № 2 від 18 квітня 2016 р.).

Мета роботи полягає у розробці семантико-синтаксичної типології предикатів знання в англійській, українській та російській мовах.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- сформулювати теоретичні положення дисертації і представити науково-коректне витлумачення ключових її понять, пов'язаних з теорією вивчення предиката як компонента структури речення та його валентних можливостей;
- розробити методологічну базу аналізу предикатів знання в англійській, українській та російській мовах;
- укласти з тлумачних, перекладних, синонімічних та фразеологічних словників реєстр предикатів знання;
- класифікувати предикати знання на основі семантико-синтаксичних критеріїв залежно від характеру позначення предикативної ознаки, ролі суб'єкта у процесі володіння, передавання й здобуття інформації, що обрані за *tertium comparationis*;
- установити ядро-периферійну організацію семантико-синтаксичних типів предикатів знання та диференціювати їхні різновиди в англійській, українській та російській мовах;
- виявити валентний потенціал предикатів знання та засоби їхнього вираження в англійській, українській та російській мовах;
- реконструювати реченнєвотвірний потенціал предикатів знання за формальними ознаками та принципами інформативної достатності.

Об'єктом дослідження є предикати знання в англійській, українській та російській мовах.

Предметом дослідження – семантика і валентна структура предикатів знання-інформування, знання-знайомства й знання-компетенції, а також їхні різновиди в англійській, українській та російській мовах.

Фактичний матеріал дисертації становлять 1777 предикатів і фразеологізмів на позначення процесів володіння, передавання й отримання інформації, а також надкласу предикатів, що позначають процеси мисленнєвої діяльності людини (590 в англійській мові, 621 – в українській та 566 – у російській).

Джерельною базою дисертації є: художні твори англійських, українських та російських письменників XVI – поч. XXI ст., фольклорні, наукові та публіцистичні тексти. Великий тлумачний словник сучасної української мови (гол. ред. В.Т. Бусел); фразеологічні словники: Словник фразеологізмів української мови (уклад. В. Білоноженко, І. Гнатюк, В. Дятчук); Фразеологический словарь русского литературного языка конца XVIII–XX вв. (сост. Н.Т. Бухаревой и др.; под ред. А.И. Федорова); синонімічні словники: English Synonyms Explained and Illustrated (A. Gandelsman); Англо-русский синонимический словарь (под руков. А.И. Розенмана и Ю.Д. Апресяна); Новый объяснительный словарь синонимов русского языка (под общ. руков. акад. Ю.Д. Апресяна); матеріал з англійської мови уточнено за словниками: Англо-русский словарь. Английский глагол: сочетаемость и управление (С.С. Хидекель, М.Р. Кауль, И.С. Кесельман); New Webster Dictionary and Thesaurus of the English Language; Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language; Оксфордский русско-английский словарь (сост. Маркус Уилер); за електронними словниками: Словник ABBYY Lingvo; Словники України on-line; Online Dictionary; The Free Dictionary by FARLEX; матеріал з української та російської мов уточнено за словниками: Словник української мови: в 11 т.; Словарь русского языка: в 4 т. (под ред. А.П. Евгеньевой); Словарь современного русского литературного языка: в 17 т.; Русско-украинский словарь: в 3 т. (ред. И.К. Белодед и др.). Використовувалися також електронні корпуси національних мов: Британського національного корпусу – www.natcorp.ox.ac.uk; Корпусу української мови – www.mova.info/corpus; Національного корпусу російської мови – www.ruscorpora.ru. Загалом ілюстративним матеріалом стали 1586 речень та фрагментів речень, дібраних із творів художньої літератури та публіцистики, які слугували для виявлення семантико-синтаксичного потенціалу предикатів знання в англійській, українській та російській мовах.

Методи дослідження ґрунтуються на положеннях типологічного синхронного зіставлення з метою виявлення семантичних, структурних та функціональних особливостей предикатів знання в англійській, українській та російській мовах. Розроблена комплексна методика аналізу включає різні методи і методики: *елементи порівняльно-історичного методу (прийом внутрішньої реконструкції)* та *методику аналізу словникових дефініцій* – для розкриття первісної і сучасної семантики знання у предикатах, що його вербалізують, та їх класифікації за трьома типами: знання-інформування, знання-знайомства та знання-компетенції в англійській, українській та російській мовах; *метод структурно-семантичного моделювання* (на основі структурного методу з усіма його складовими) – для конструювання структурних схем речень із предикатами знання в англійській,

українській та російській мовах; *функціонально-семантичний метод* – для розкриття семантичних потенцій предикатів у їх мовленнєвій реалізації; *валентний аналіз* у поєднанні з *дистрибутивним аналізом* – для встановлення валентної структури предикатів знання, а також їх сполучувальних потенцій у структурі речень у кожній із мов; *зіставно-типологічний* – для обрання *tertium comparationis* – ознаки зіставлення паралельно у трьох мовах – предикатів із семантикою знання, які взаємопов'язані з іншими в тій самій мові, а за своїми формальними характеристиками наближені чи тотожні до відповідних елементів у зіставляваних мовах; для виявлення спільних і відмінних характеристик у семантиці та валентній структурі вербативів знання в англійській, українській та російській мовах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у роботі *вперше уточнено* визначення предикатів знання як семантико-ментального класу предикатів, представлених вербативами на позначення процесів володіння, передавання й отримання інформації, а також як надкласу предикатів, що позначають процеси мисленнєвої діяльності людини; *установлено* 3 семантико-синтаксичні типи предикатів знання: 1) предикати на позначення ситуації знання-інформування; 2) предикати із семантикою знання-знайомства та 3) предикати зі значенням знання-компетенції, кожний з яких на основі ознаки динамічності / статичності дії диференційовано на предикати дії та стану; *змодельовано* лексико-семантичне поле предикатів знання, ядро якої формують предикати знання-інформування (англ. *to know, to see, to be au courant, to hear of / about, to be aware, to be in the know, to be wise to* ; укр. *знати, бачити, відати, мати відомості, бути в курсі, бути обізнаним з чимось, чути*; рос. *знать, ведать, иметь сведения, быть в курсе, видеть, слышать*), навколоядерну зону – знання-знайомства (англ. *to know, to be acquainted, to keep up an acquaintance, to cultivate an acquaintance, to associate, to ken*; укр. *знати, бути знайомим, підтримувати знайомство, знатися, водитися*; рос. *знать, быть знакомым, поддерживать знакомство, завести знакомство, знать, водиться*) та периферійну – знання-компетенції (англ. *to know, to understand*; укр. *знати, знатися, розумітися, розбиратися, розуміти*; рос. *знать, разбираться, понимать, ориентироваться*); *виявлено* дво- та тривалентний потенціал предикатів знання, що має спільні морфологічні засоби вираження в українській і російській мовах (переважно префіксальний словотвір, де словотворчі афікси формують різні значення аспектуальності) та відмінні – в англійській мові (лексичні і / або граматичні засоби); *схарактеризовано* реченнєвотвірний потенціал предикатів знання за формальними ознаками (аналізовані предикати відкривають облігаторну лівобічну суб'єктну позицію і об'єктну, яка відбиває спрямованість дії / стану на предмет, особу або ситуацію, та прогнозують адресатну синтаксему, яку в англійській мові виражає безприйменникова форма або з прийменником *to*, а у слов'янських мовах – безприйменникова форма давального або родового відмінка) та принципами інформативної достатності (формальна організація речення як предикативної одиниці та його смислова завершеність), що враховують специфіку семантичної організації синтаксичної одиниці у кожній із мов; *набула подальшого розвитку* теорія структурно-семантичного синтаксису у плані його зв'язку з ментальними категоріями, що реалізують свій потенціал у структурі речення.

Практичне значення одержаних результатів пов'язане з можливістю їхнього застосування у викладанні таких навчальних дисциплін, як “Теоретична граматики англійської мови”, Сучасна українська літературна мова (розділи “Морфологія”, “Синтаксис”), “Порівняльна типологія англійської і української мов”, Сучасна російська літературна мова (розділи “Морфологія”, “Синтаксис”), “Практична граматики англійської мови”, “Практичний курс перекладу”; у написанні навчальних посібників і підручників із синтаксису сучасних англійської, української та російської літературних мов; у створенні академічних курсів із синтаксису та викладання спецкурсів і спецсемінарів із семантичного синтаксису для студентів вищих навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Результати дисертаційного дослідження були апробовані на *дев'яти міжнародних конференціях*: “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2010, 2011), “Мова і культура” (Київ, 2010), “Грамотичні читання – IV” (Донецьк, 2011), “Світ української мови” (Київ, 2011), “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2011); “European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches” (Штутгарт, 2012), “Современная филология: теория и практика” (Москва, 2012), “Сучасний вимір філологічних наук” (Львів, 2015); *двох міжнародних лінгвістичних конгресів*: “Мова і світ” (Ялта, 2009, 2010); *двох всеукраїнських конференцій* “Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики” (Дніпропетровськ, 2010, 2011), а також на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького й аспірантського складу Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (2008–2012 рр.).

Публікації. Теоретичні й практичні результати дисертації викладено у *чотирнадцяти* публікаціях: в *одинадцяти* статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України, в *одній* статті – у періодичних виданнях інших держав, у тезах доповідей *двох* наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі списку умовних скорочень, вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаної літератури (173 найменування, з яких 37 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (25 найменувань), списку джерел ілюстративного матеріалу (352 найменування) та додатків, які включають варіанти відповідників предикатів знання в англійській, українській та російській мовах, типи дієслівних предикатів знання та їхній валентний потенціал. Повний обсяг роботи – 319 сторінок, з них основного тексту дослідження – 240 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

Перший розділ “Теоретичні засади вивчення предикатів знання у семантико-синтаксичній структурі речення” присвячений аналізу головних напрямів вивчення семантичної структури речення, зіставній характеристиці предиката у граматичних системах англійської, української та російської мов, а також визначенню місця предикатів знання в системі ментальних категорій мислення та обґрунтуванню їхньої класифікації.

Ментальні дієслова завжди цікавили мовознавців різних поколінь і наукових шкіл (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, Т. Булігіна, З. Вендлер, М. Дмитровська, А. Залізняк, Б. Левін, Ч. Мейєр, О. Падучева, М. Піменова, Г. Прічард, Г. Сильницький, І. Шатуновський, Дж. Урмсон та ін.), які переважно їх вивчали в *діахронічному* (Т. Карлова, В. Кодухов), *семантико-синтаксичному* (Н. Магас, Л. Васильєв, Ж. Соколовська), *когнітивному* (логіко-лінгвістичному) (Я. Мудрак, В. Гак, Н. Рябцева), *зіставному* (О. Тищенко, І. Ділай) аспектах.

Безпосередньо *предикати знання* в україністиці спорадично розглядали у межах ширшої групи предикатів мислення (Й. Андерш, І. Вихованець, К. Городенська, В. Гумовська, В. Жеребкіна, А. Загнітко, Н. Іваницька, О. Леута, Т. Масицька, О. Межов, М. Мірченко, О. Орендарчук, В. Русанівський), тимчасом, як ґрунтовні розвідки у сфері семантики мислення належать російським лінгвістам: Ю. Апресяну, Н. Арутюновій, А. Баранову, Т. Булігіній, Л. Васильєву, Г. Гавриловій, В. Гаку, І. Герасимовій, Б. Грязнову, М. Дмитровській, Є. Іоанесян, С. Кодзасову, І. Кобозєвій, О. Падучевій, М. Петровій, О. Селіверстовій, М. Селезньову, І. Шатуновському, О. Шмельову, Л. Якубинському.

Предикати знання позначають ситуації, пов’язані з процесами отримання інформації та перебування у стані обізнаності. Оскільки екстралінгвальна ситуація знання тісно пов’язана з ситуаціями, у яких відображено інші ментальні стани, то сему ‘знати’ окрім предикатів знання мають предикати сприйняття, відчуття, мислення, пам’яті, уваги (Д. Болінджер, Т. Кадола, І. Шатуновський).

Сучасні дослідники виокремлювали різну кількість семантичних різновидів аналізованих одиниць у межах класифікації предикатів мислення: Л. Васильєв називає 10 семантичних класів, М. Піменова пропонує власну типологію ментальних дієслів на матеріалі англійської та російської мов, яка постає дещо розширеною порівняно з попередньою (14 семантичних груп) і де так само виділяє окремо *дієслова знання*. Наведена у роботі класифікація ґрунтується на тому, що слова одного класу мають спільне значення, що або безпосередньо виражає лексема, або його можна розпізнати на другому кроці семантичної редукції.

Під *предикатами знання* розуміємо одиниці, що виражають результат мислення чи волевиявлення людини або набуття знань під час такої діяльності (Л. Васильєв), які належать до сфери інтелекту, адже будь-яке знання є продуктом мислення.

Окрему проблему у вивченні предикатів знання становить їхня валентність. Загалом поняття валентності й досі залишається дискусійним у граматиках різних мов, яке має тривалу історію свого становлення, яка включає три етапи.

Спочатку І. Гейзе та О. Бехагель розмежували дієслова на “абсолютні” та “відносні”, інакше кажучи, – суб’єктні й об’єктні. Другим етапом стало положення

К. Бюлера про здатність одного класу відкривати “порожні місця” для слів іншого класу, а також виникнення самого поняття валентності. Третій етап пов’язують з існуванням поняття й уживанням відповідного терміна, а також з ім’ям Л. Теньєра. Саме він увів у науковий обіг термін “мовна валентність”, який виник під впливом граматики залежностей. Хоча джерела визначення поняття валентності можна знайти ще в античні часи, зокрема йдеться про вчення Апполонія Дискола про сполучуваність слів. Він наголошував, що важливою властивістю слів є здатність приєднуватися до слів інших класів, що сприяє створенню самостійного речення.

Валентність предиката безпосередньо залежить від його лексичного значення, адже дієслово не просто називає саму дію, але й ситуацію загалом, визначаючи кількість і ролі всіх її учасників. Валентність є тією характеристикою, що зумовлює семантичну та синтаксичну сполучуваність предиката, який, своєю чергою, може відкривати облігаторні або факультативні позиції. Тож очевидно, що предикати тієї самої лексико-семантичної групи залежно від відтінків значення реалізують різний валентний потенціал (М. Степанова).

Досліджуючи валентність у зіставному аспекті, треба розрізняти її формальний і синтаксичний вияви, оскільки на формальному рівні можемо спостерігати значні розбіжності між різними мовами. Наприклад, відмінності форми субстанційних об’єктних синтаксем, зумовлені різною кількістю та характеристикою відмінків: в англійській мові – *to know* + Accusative case, *to understand about* + Prepositive case; в українській мові – *знати* + знахідний відмінок, *розбиратися* + місцевий відмінок; у російській мові – *знать* + именительный падеж, *разбираться* + предложный падеж. Незважаючи на понятійну тотожність, граматична реалізація згаданих дієслів у реченні не має нічого спільного, а отже, – лише диференціація і зв’язок між цими різними рівнями відповідає діалектиці структури й функції мови. Тому на формальному рівні складно передбачити валентність того самого предиката, спираючись на знання валентнісних характеристик іншої мови. Семантична ж валентність постає універсальною: у мовах різного ступеня спорідненості – близької (українська та російська мови) та віддаленої спорідненості (англійська мова) той самий вербатив має однакове семантичне наповнення, незважаючи на його морфологічний чи фонетичний склад.

У другому розділі “Методологічна основа аналізу предикатів у сучасній лінгвістиці” розроблено комплексну методику аналізу предикатів знання в англійській, українській та російській мовах.

Зважаючи на сформульовані завдання дисертаційного дослідження, вибір методів визначає комплексний опис предикатів знання в англійській, українській і російській мовах. Домінантним для роботи постає *зіставно-типологічний метод*, оскільки саме за його допомогою можна виявити спільні й відмінні характеристики валентності дієслівних предикатів знання в аналізованих мовах.

Дослідження семантики та валентної структури предикатів знання в англійській, українській та російській мовах здійснювалося у *чотири* етапи із застосуванням комплексної методики.

На *першому етапі* шляхом *суцільної вибірки* дібрано 590 одиниць в англійській мові; 621 – в українській; 566 – в російській.

На *другому етапі* сформовано корпус предикатів знання в аналізованих мовах, який спирається на застосування одночасно кількох методик *структурного методу*: передовсім – *компонентного аналізу*, що передбачає розкладання лексичного значення на семи – найменші неподільні компоненти значення (її особлива продуктивність виявляється під час виокремлення багатозначних лексем, один з лексико-семантичних варіантів яких дозволяє вважати їх предикатами групи знання); *дистрибутивного аналізу*, який передбачає зарахування до того самого класу елементів, що перебувають у тотожному оточенні.

Третій етап полягає у встановленні інваріантних (прототипічних) та варіантних (функціональних) валентнісних відношень предикатів з семантикою знання у досліджуваних мовах. Семантична диференціація предикатів знання спирається на поняття *парадигми* і здійснюється через *прийом опозиції*. Як допоміжний послідовно застосовано і *синтагматичний підхід*, позаяк без урахування сполучувальних характеристик не можна ґрунтовно дослідити семантику предикатів.

Четвертий етап дослідження передбачає зіставлення одержаних результатів та встановлення типологічних рис предикатів знання як виразників інваріантної семантики, що постає семантичною універсалією. Для опису зв'язків між предикатами знання та прогнозованими актантами послідовно застосовано методику *трансформаційного* та *дистрибутивного аналізу*. Залучення *методики кількісного аналізу* сприяло увиразненню кількісних характеристик валентності аналізованих предикатів і водночас дозволило сформулювати уявлення про обсяг та співвідношення семантичних мікрогруп предикатів знання в кожній із мов.

Характеристика семантико-синтаксичної структури речення передбачає також реалізацію таких *прийомів верифікації*, як *елімінування* та *субституція*, що дають змогу визначити кількісний та якісний компонентний склад речень, встановити факультативні й облігаторні актанти, спрогнозувати потенційне наповнення аналізованих конструкцій.

У **третьому розділі “Семантико-синтаксичний тип предикатів знання-інформування”** описано семантико-синтаксичну структуру речень, сформованих предикатами знання, що належать до ядерної зони функціонування, схарактеризовано семантичні різновиди та морфологічне вираження суб'єктної та об'єктної синтаксем валентної рамки зазначених предикатів в англійській, українській та російській мовах.

Ядерну зону предикатів знання формує лексико-семантична підгрупа зі значенням “мати інформацію”. Залежно від ролі учасників ситуації знання в її межах виокремлено три підгрупи предикатів: *володіти відомостями та інформацією, отримувати відомості та інформацію, передавати відомості та інформацію*. У першу підгрупу зі значенням “володіти відомостями та інформацією” виокремлено такі: *to know, to see, to be au courant, to hear of / about, to be aware, to be in the know, to be wise to* в англійській мові; *знати, бачити, відати, мати відомості, бути в курсі, бути обізнаним з чимось, мати в тямі щось, чути, чувати* в українській мові; *знать, ведать, иметь сведения, быть в курсе, видеть, слышать, слышать* у російській мові (табл. 1).

**Кількісно-якісна характеристика ядерної зони предикатів
зі значенням “мати інформацію”**

Семантичні групи предикатів	Кількісний аналіз						Всього
	англ. м.		укр. м.		рос. м.		
	вербативи	фраземи	вербативи	фраземи	вербативи	фраземи	
Мати знання	17	0	18	0	12	0	47
Отримувати знання	69	35	108	5	95	5	317
Передавати знання	71	19	108	20	86	14	318
Всього	157	54	234	25	193	19	682
	211		259		212		

Усі предикати цієї лексико-семантичної підгрупи належать до групи стативів, тобто позначають стан, що охоплює певний відрізок на часовій осі й не членується на окремі сегменти. Тому дієслівні предикати цієї групи не мають видових пар доконаного виду в слов'янських мовах, а в англійській – не творять форм *Progressive*. Усі вони мають спільне граматичне значення “бути в ситуації обізнаності”. Суб'єктна синтаксема при таких предикатах є облігаторним валентно зумовленим компонентом, позицію якого посідають субстантиви з семантикою істоти або прономінативи на позначення істот. Наявність у цій позиції актанта-неістоти маркує вживання дієслова-предиката в переносному значенні, напр.: *Здається, знає сонце щось таке про нас гірке...* (І. Жиленко); *Словно **знає береза**: настала пора Для берез и поэтов — пора топора* (И. Елагин); ***Spring knows** how to cheer a sister up* (M. Lovell).

Специфіку об'єктної синтаксеми при предикатах знання визначає її здатність виражати зміст знання як пропозицію у згорнутому чи розгорнутому вигляді, тож позицію об'єктної синтаксеми може посідати як окремий субстантив, так і ціла предикативна частина: *Самсон **того не відає, не знає!*** (Леся Українка); *Як забере мене Морана, то **хай відає, за які гріхи молити про мене Дажбога*** (І. Білик); *Да **ведать** потомки православных земли родной минулую **судьбу*** (А. Пушкин); *Из **подорожной** **знал он, что ротмистр Минский ехал из Смоленска в Петербург*** (А. Пушкин); *He **knew where she had gone*** (bnc.bl.uk); *I **know her name*** (S. Stewart).

Диференціація об'єктних синтаксем при предикатах знання можлива з оперттям на їхню семантику: об'єктом стану може бути істота, неістота чи ситуація. У межах однієї предикативної структури можлива також реалізація одночасно двох об'єктних синтаксем: прономінатив у формі 3. в. має вказівну семантику предметності, характеризуючи міру знання про власне-об'єкт, виражений формою *про* + 3. в. (в українській та російській мовах): *Галя **про них нічого не знає тепер*** (І. Багрянний); *Он, должно быть, **знал кое-что о нем*** (В. Дудинцев).

Аналогічні конструкції наявні і в англійській мові, де дієслово-предикат поєднується в межах одного речення з прийменниковим і безприйменниковим додатком: *...I **know nothing about restaurants or anything else...*** (G. Coren).

Синтаксема на позначення джерела-каузатора інформації має найбільш розгалужений спектр вираження в українській мові, меншу групу виражальних засобів – у російській. Найбільш одноманітно представлена каузальна синтаксема при предикатах знання в англійській мові.

До другої підгрупи предикатів зі значенням “мати інформацію” належать одиниці з семантикою “отримати інформацію про когось / щось”. Валентний потенціал аналізованих предикатів не відрізняється від попередньої групи: у реченні вони реалізують облігаторні суб’єктну та об’єктну валентності, однак можуть відкривати і правобічну факультативну позицію на позначення особи-об’єкта вербального впливу, напр.: *Цікава Уляся все розпитувала Галецьку за її життя* (І. Нечуй-Левицький); *Но Хорь не всё рассказывал, он сам меня расспрашивал о многом* (І. Тургенев); *They questioned the Conservative candidate on his views* (Hornby). Проте семантичні характеристики субстанційних синтаксем відрізняються від попередньо аналізованої групи: суб’єктна синтаксема має акціональний характер, зумовлений її зв’язком з динамічним предикатом дії. Облігаторний об’єктний компонент позначає об’єкт інтелектуальної чи сприйняттяєвої діяльності, а факультативний – позначає об’єкт вербального впливу при предикатах, що перебувають на межі предикатів знання і предикатів мовлення. При цьому в англійській мові їхня диференціація за семою ‘способу здійснення дії’ точніша й розгалуженіша, ніж у слов’янських мовах.

Третя підгрупа предикатів із загальним значенням “мати знання” репрезентована одиницями з семантикою “передавати відомості та інформацію”. Усі дієслова аналізованої підгрупи тісно пов’язані з дієсловами мовлення, адже саме мовлення є способом оформлення й передавання знань, тому доцільно зарахувати до цієї групи також дієслова мовлення зі значенням “повідомляти що-небудь”. Загалом реченням з предикатами передавання інформації властива організація “суб’єктна синтаксема – предикат – об’єкт дії – адресат”.

Основним морфологічним варіантом адресатної синтаксеми, що входить до валентної рамки тримісних предикатів знання із значенням “повідомлення інформації” або “передавання / надавання відомостей”, виступає:

– в англійській мові форма з прийменником *to*, напр.: *I'll break the news to Cassius, I'm sure he'll understand* (С. McCullough);

– в українській мові її реалізують субстантиви / прономінативи передовсім у Д. в., який домінує у цьому значенні, напр.: *Я хочу повідомити вам децю про вашого друга...* (В. Малик); значно рідше – у формі Р.в.: *Надія Петрівна вже повідомила їх, що злодій чи злодії забрали з квартири все справді найкоштовніше* (Р. Самбук);

– у російській мові – так само формами Д. або Р.в.: *Передай матери, что я исключая тебя из школы!* (Н. Склярова); *Почему не поставили в известность прокуратуру?* (Л. Дворецкий).

Позицію адресатної синтаксеми зазвичай посідає субстантив з семантикою істоти-особи, а внаслідок метонімічного перенесення назви з особи на групу осіб у цій позиції може функціонувати й іменник на позначення неістоти.

Четвертий розділ “Семантико-синтаксичний тип предикатів знання-знайомства” є презентацією напівпериферійної зони предикатів знання, в якому проаналізовано їхній валентний потенціал у трьох мовах та вияскравлено спільні й відмінні властивості їхніх валентних рамок.

Напівпериферійну зону досліджуваних одиниць формують предикати зі значенням “знання-знайомства”, які поділяються на три підгрупи: *бути знайомим з кимось / чимось, знайомитися з кимось / чимось, знайомити когось з чимось*.

З-поміж предикатів знання-знайомства центральну підгрупу становлять предикати, що мають сему ‘бути знайомим з кимось’ та виражають відношення між суб’єктами без вказівки на його подальший розвиток. У межах аналізованої семантичної підгрупи поєднані гетерогенні за будовою й морфологічним вираженням предикати: це і прості а) дієслівні на зразок *to know, to associate; знати, знатися, водитися; знать, знаться, водиться* і б) виражені сталими дієслівно-іменними зворотами на зразок *to keep up / to cultivate an acquaintance; підтримувати / водити знайомство; поддерживать / водить знакомство*; а також складені іменні *to be acquainted; бути знайомим; быть знакомым*.

Таблиця 2

Кількісно-якісна характеристика навколоядерної (напівпериферійної) зони предикатів зі значенням “знання-знайомства”

Семантичні групи предикатів	Кількісний аналіз						Всього
	англ. м.		укр. м.		рос. м.		
	вербати	фраземи	вербати	фраземи	вербати	фраземи	
Бути знайомим з кимось	29	20	34	5	31	10	129
Знайомитися з кимось	10	5	39	3	24	6	87
Знайомити когось з кимось	9	4	14	1	10	1	39
Знання-уявлення	30	22	87	18	66	21	244
Всього	78	51	174	27	131	38	499
	129		201		169		

Предикати цієї групи мають двовалентну рамку, відкриваючи облігаторні суб’єктну та об’єктну позиції, лексичне наповнення яких обмежене субстантивами / прономінативами на позначення осіб: *Андрій знає Мельника* (І. Багрянний); *Одна из глав была посвящена Зинаиде Гиппиус, с которой он близко знаком был почти двадцать лет* (В. Крейд); *Alexia did not know him well, he realised* (К. Newman). За умови поєднання стативного предиката знайомства з множинним суб’єктом об’єктна синтаксема в українській та російській мовах зазнає редукції, адже такі предикати мають реципрокну семантику, напр.: *Отже, вони знайомі, непогано один до одного ставляться* (Ю. Дольд-Михайлик); *Не прошло полчаса, они были уж как бы давно знакомы* (В. Сологуб). Редукція об’єктної синтаксеми в такій самій позиції в англійській мові неможлива.

Виділення семантичних різновидів стативних предикатів знання-знайомства відбувається з огляду на семи 'цілеспрямоване / мимовільне підтримання знайомства', 'спосіб знайомства', 'характер знайомства', які містять у собі предикати аналізованої підгрупи та які можуть бути конкретизовані завдяки нерегулярним адвербіальним поширювачам.

Лексико-семантична підгрупа предикатів знання із ядерним значенням "знайомитися з кимось" протиставлена попередній за ознакою статальності / акціональності. Предикати цієї підгрупи належать до акціональних, що передають динаміку некаузативного відношення зі значенням "вступити / вступати в ситуацію знайомства". Засоби вираження фазової семантики в аналізованих мовах різняться: якщо в українській і російській мовах цю функцію виконують переважно префіксальні морфеми (*по-, за-, с-, пере-, об-*), то в англійській – спеціальні дієслова (*to get, to become, to make, to set up* у складі сталих сполук), напр.: *Я не повинна була зазнайомлюватися з людьми, котрі не підходять під ваш смак, тіточко...* (О. Кобилянська); *Подруга Ира познакомилась-таки с лётчиком, и лётчик сделал ей предложение* (О. Демьянова); *He'd become acquainted with her only hours before the hearing and would forget her minutes afterwards* (M. Caine). Як і статальні предикати цієї підгрупи, вони мають двовалентну рамку, яку заповнюють облігаторні суб'єктна та об'єктна позиції. Об'єктна синтаксема виражена прийменниковою відмінковою формою: *з + О. в.* – в українській мові (*з ким-небудь*), *с + О. в.* – у російській (*с кем-нибудь*) та *with, of* – в англійській (*with / of somebody*). Тільки в англійській мові при предикаті *to get to know* можлива безприйменникова форма об'єкта: *The first couple of meetings are for the doctor and patient to get to know each other* (DC).

Підгрупа предикатів зі значенням "знайомити / познайомити когось з кимось" відрізняється від інших порівняно невеликою кількістю вербативів і фразеологізмів у мовах, що зіставляються. Це предикати *to introduce; знайомити; знакомить*. Аналізована підгрупа предикатів з семантикою знайомства осіб за чийогось посередництва є нечисленною, характеризується тримісним валентним потенціалом та потребує заповнення лівобічної та двох правобічних позицій: об'єкта й адресата, напр.: *Старший штейгер познайомив десятичника з інженером: низенького росту, в окулярах* (Ю. Яновський); *Добронравов познакомил меня с кружком крестьянской молодежи, упивавшейся "нашею летучей библиотекой"* (В. Чернов); *I bowed back and introduced him to Brenda who, after a quick glance at me, bowed as well* (J. Varley). Матеріал дослідження дозволив зафіксувати випадки незаповнення суб'єктної та адресатної позиції, що спричиняє неповноту предикативних конструкцій на семантико-синтаксичному і формально-граматичному рівнях. Предикати цієї підгрупи загалом є аналогами у всіх трьох мовах. Однак англійська мова репрезентує ширшу, порівняно зі слов'янськими мовами, семантичну диференціацію предикатів знайомства, засновану на ієрархії соціальних ролей учасників позначеної ситуації. Так, *to introduce* використовується для знайомства людей, що мають однаковий соціальний стан. Натомість предикат *to present* – уживається на офіційних заходах, прийомах й передбачає певний церемоніал та окреслює високий ранг особи, якій когось представляють.

П'ятий розділ “Семантико-синтаксичний тип предикатів знання-компетентності” орієнтований на висвітлення валентнісного потенціалу предикатів знання периферійної зони. У розділі здійснено зіставно-типологічний аналіз кількісного та якісного складу валентно зумовлених та валентно не зумовлених субстанційних та адвербіальних синтаксем у структурі речення з досліджуваними предикатами в англійській, українській та російській мовах. У результаті дослідження виявлено спільні та відмінні валентні можливості предикатів знання цього типу.

Таблиця 3

Кількісно-якісна характеристика периферійної зони предикатів зі значенням “знання-компетентності”

Семантичні групи предикатів	Кількісний аналіз						Всього
	англ. м.		укр. м.		рос. м.		
	вербати ви	фразе ми	вербати ви	фразе ми	вербати ви	фразе ми	
Знання-компетенції	50	31	67	18	47	17	230
Здобувати знання	95	8	32	9	60	9	213
Передавати знання	57	9	32	3	50	2	153
Всього	202	48	131	30	157	28	596
	250		161		185		

Аналізовані предикати потрактовуються як предикати знання-компетенції, що пов'язують суб'єкта зі спеціальними знаннями та вміннями. Зважаючи на їхні семантичні характеристики та валентний потенціал, виокремлено 3 їхні підгрупи: стативні предикати зі значенням “знання-компетентності”, предикати зі значенням “здобувати знання” та предикати зі значенням “передавання знань”.

1. Стативні предикати знання-компетентності представлені такими лексемами: *to know, to understand* в англійській мові; *знати, знатися, розумітися, розбиратися, розуміти, тямити* – в українській; *знать, разбираться, понимать, ориентироваться* – у російській. Їхній семантико-синтаксичний потенціал реалізується у двох облігаторних субстанційних позиціях – суб'єктній та об'єктній: лівобічну позицію заповнює субстантив / прономінатив, що означає особу, а правобічну – компонент з лексичним значенням галузі знання або діяльності, результатів діяльності, конкретних об'єктів, на застосування яких поширене знання: *Дмитро Іванович погано знався на почерках* (Ю. Мушкетик); *Вадя нічого не понимал в чертежах...* (А. Иличевский); *Who on earth would want a holiday in Wales if they had the slightest knowledge of the climate?* (J. Spottiswoode). Для предикатів цієї групи характерне керування здебільшого прийменниковими відмінковими формами субстантивів. Виняток становлять дієслова *to know* – в англійській мові; *знати + З.в., бути знавцем + Р.в.* – в українській; *знать + З.в., быть знатоком + Р.в.* – у російській.

2. Предикати із значенням “здобувати знання” структуровані двома різновидами:

2.1. Базова модель речень, утворених предикатами із ядерним значенням “учити”, в англійській, українській та російській мовах є двовалентною й виражається схемою ‘суб’єкт – предикат – об’єкт’. Їм властива обмежена сполучуваність з об’єктними синтаксемами – субстантивами з лексичним значенням інформації, що існує в текстовому вигляді: *вірш, список, твір, меню, фрагмент, правило, слово* тощо, чи зі співвідносними займенниками, напр.: *Я вже вивчила меню напам'ять [...]* (Л. Коваленко); *Из всех билетов я, например, лучше всего вызубрил двадцать четвертый* (К. Чуковский); *First you read and memorize a list of ten* (R. McCall).

В українській та російській мовах з-поміж аналізованих предикатів виразно виділяються дієслова з постфіксом *-ся*, які функціонують найчастіше як неперехідні, що за відсутності об’єкта позначають стан суб’єкта, наголошуючи на його тривалості. Подібно до дієслів без постфікса *-ся* вони поєднуються з субстантивними об’єктними синтаксемами, однак їхня сполучуваність є ширшою, оскільки вони можуть підпорядковувати й інфінітивні додатки. Проте в поєднанні з інфінітивом у ролі об’єктної синтаксеми дієслова цієї групи набувають іншого значення – “набувати практичних навичок реалізації знань”: *На коні вчиться там їздити*, — *відповів малий твердо* (О. Кобилянська); *И вот опять составляю письменные слова, это так же трудно, как долго лежавший учится ходит* (А. Слаповский). В англійській мові це значення передають дієслова *to train, to learn, to practice*, що так само можуть поєднуватися з об’єктом інфінітивом: *She is now training to be a hairdresser* (OLD).

2.2. Предикати із семантикою “вивчати” формують групу предикатів розумової дії, окреслюючи цілеспрямовану діяльність суб’єкта, скеровану на здобуття нових знань, що мають науковий або ненауковий характер. Такі предикати відкривають дві валентно зумовлені позиції – суб’єкта та об’єкта. Лексичне наповнення об’єктної позиції є різноматнішим порівняно з попередньо аналізованою підгрупою предикатів знання: її можуть заповнювати як субстантиви зі значенням інформації про певне явище, предмет тощо, так і субстантиви з конкретно предметною семантикою або окремі предикативні частини з’ясувально-об’єктної семантики, напр.: *В “драматичному” Тарас вивчає театральне мистецтво...* (З. Дончук); *Сперва он исследует яды, затем находит другой путь – медицинского убийства* (Е. Холмогоров); *Was it not Plato, that artist in thought, who had first analyzed it?* (O. Wilde). Факультативною є інструментальна позиція, яку заповнюють синтаксеми зі значенням механізмів, матеріалів, з допомогою яких вивчають об’єкт дослідження. В англійській мові можлива також факультативна позиція непрямого об’єкта, що має значення предмета, явища, який має бути виявлений внаслідок дослідження.

3. Предикати на позначення передавання знань належать до тривалентних, відкриваючи позиції для суб’єкта, прямого об’єкта зі значенням істоти та непрямого об’єкта – з семантикою змісту знання. Хоча лексичне наповнення й морфологічне вираження суб’єктної синтаксеми обмежене колом субстантивів на позначення осіб,

однак часто в усіх аналізованих мовах можна спостерігати переміщення адвербіальної синтаксеми на позначення джерела знання у позицію підмета, напр.: *Таки ж чимало навчило її життя з князем, а найперше – терпіння* (Р. Іванченко); *Да и психическая атака Неймана тоже кое-чему научила* (Ю. Домбровский); *Нейман кое-чему научился благодаря психической атаке*; *McIllvanney held the letter out to me as though it explained everything* (B. Cornwell); – *I could understand everything from the letter*. Семантика прямого об'єкта наближена до семантики адресата, оскільки позначає об'єкт інтелектуального впливу, на користь якого здійснюється дія передавання знання. Підгрупа предикатів знання-навчання перебуває на перетині лексико-семантичних груп предикатів знання й пам'яті.

Специфіку семантичних різновидів предикатів знання-компетенції проаналізовано також відповідно до реалізації ознак цілеспрямованості, активності, інтенсивності, аспектуальності дії, її мети, способу тощо. Семантико-синтаксична структура речень з цими предикатами допускає ускладнення її адвербіальними синтаксемами (локативними, часовими, причиновими, цільовими, умовними), що сприяє формуванню цілісного уявлення про позначувану суб'єктно-предикатною конструкцією ситуацію позамовної дійсності.

Загальні результати дослідження дають підстави зробити такі **висновки**:

Теоретична концепція дисертації ґрунтується на таких положеннях: 1) предикати знання становлять окремий семантичний клас предикатів, що стосуються сфери ментальної діяльності, який формують вербативи трьох типів: знання-володіння, знання-передавання й знання-здобуття інформації; 2) семантична однорідність трьох типів предикатів знання зумовлена універсальністю характеру позначуваних ними відношень; 3) разом з лексико-семантичними групами сприйняття, відчуття, мислення, пам'яті, уваги предикати знання репрезентують надклас предикатів, що позначають процеси мисленнєвої діяльності людини; 4) предикати знання наближаються за значенням до інших лексико-семантичних груп і, навпаки, вербативи інших груп у певних контекстах набувають семантики знання; 5) диференційними для виокремлення семантичних різновидів предикатів знання є семи 'цілеспрямованості / спонтанності дії', 'активності', 'інтенсивності', 'аспектуальності', 'мети', 'способу здійснення', 'міри й ступеня вияву предикативної ознаки'; наявність конотативної семантики; морфологічне вираження та граматична будова; 6) у структурі речення аналізовані предикати можуть характеризуватися валентно не зумовленими позиціями для адвербіальних синтаксем різної семантики: часу, місця, причини, мети, умови, способу дії, міри і ступеня, які виражають додаткові характеристики позначуваної ситуації.

Розроблена комплексна методика виявилася ефективною для встановлення семантико-синтаксичних типів предикатів знання, організованих за ядерно-периферійним принципом у трьох досліджуваних мовах.

Предикати знання утворюють семантично однорідний реєстр вербативів в англійській, українській та російській мовах та залежно від особливостей позначуваної ситуації диференціюються за трьома тематичними типами:

1) предикати на позначення ситуації знання-інформування; 2) предикати з семантикою знання-знайомства та 3) предикати зі значенням знання-компетенції.

У межах кожного типу за ознакою динамічності / статичності дії виокремлено предикати дії та стану. Стативні предикати репрезентують стан суб'єкта із загальними семами 'мати інформацію', 'бути знайомим', 'знатися'; активні – вказують на процес набуття суб'єктом цього стану: 'дізнатися', 'познайомитися', 'вивчити' або на активну дію суб'єкта з передавання інформації: 'повідомити', 'познайомити', 'навчити'. Стативні предикати на відміну від активних не творять видових пар.

З огляду на наявність додаткових сем, що наближають предикати знання до предикатів інших лексико-семантичних груп, узагальненість значення, визначено, що ядерну зону формують предикати знання-інформування, навколоядерну (напівпериферійну) – предикати знання-знайомства, периферійну – знання-компетенції.

Семантична специфіка аналізованих предикатів полягає в позначенні інтелектуальної дії чи стану. Виявлено дво- та тривалентний потенціал предикатів знання, що має спільні морфологічні засоби вираження в українській і російській мовах (переважно префіксальний словотвір, де словотворчі афікси формують різні значення аспектуальності) та відмінні – в англійській мові (лексичні і / або граматичні засоби). Суб'єкт при аналізованих предикатах постає індивідуалізованим, адже цю позицію заповнюють субстантиви / прономінативи зі значенням істоти-особи; часто суб'єктна синтаксема може бути ускладнена компонентом з кількісною семантикою. Переміщення в суб'єктну позицію лексеми зі значенням неістоти є свідченням її метонімічного чи метафоричного вживання. Унаслідок синтаксичної деривації у суб'єктну позицію може переміщуватися адвербіальна синтаксема способу дії. При цьому суб'єкт знання може реалізувати семантичну ознаку як активності, так і пасивності залежно від характеру предиката, його граматичного значення стану чи дії. Відповідно, лексичне значення суб'єкта потрактовано як власне-діяч (при акціональних предикатах) або носій стану (при предикатах стану).

Реконструйовано реченнєвотвірний потенціал предикатів знання за формальними ознаками (аналізовані предикати відкривають облігаторну лівобічну суб'єктну позицію і об'єктну, яка відбиває спрямованість дії / стану на предмет, особу або ситуацію, та прогнозують адресатну синтаксеми, яку в англійській мові виражає безприйменникова форма або з прийменником *to*, а у слов'янських мовах – безприйменникова форма давального або родового відмінка) та принципами інформативної достатності (формальна організація речення як предикативної одиниці та його смислового завершеність), що враховують специфіку семантичної організації синтаксичної одиниці у кожній із мов.

Здійснене дослідження предикатів із семантикою знання на матеріалі англійської, української та російської мов відкриває перспективи для ґрунтовного семантико-синтаксичного аналізу предикатів різних лексико-семантичних груп на матеріалі інших мов та студіювання специфіки кореляції формально-граматичного вираження і семантико-синтаксичної будови предикативних конструкцій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Боговик О.А. Семантична класифікація предикатів / О.А. Боговик // Актуальні проблеми слов'янської філології : Серія : Лінгвістика і літературознавство : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. XXII. – С. 480–492.
2. Боговик О.А. Предикати знання на позначення володіння відомостями та інформацією в англійській, українській та російській мовах / О.А. Боговик // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (2). – С. 149–152.
3. Боговик О.А. Предикати знання на позначення передавання відомостей в англійській, українській та російській мовах / О.А. Боговик // Мова і культура (наук. журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Т. III (139). – Вип. 13. – С. 157–163.
4. Боговик О.А. Синонімія предикатів знання / О.А. Боговик // Англістика та американістика : [зб. наук. праць]. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – Вип. 7. – С. 222–228.
5. Боговик О.А. Предикати знання з семантикою “упізнавати” в англійській, українській та російській мовах / О.А. Боговик // Функціональна лінгвістика : [зб. науч. работ]. – Симферополь, 2010. – Т. 1. – № 1. – С. 52–54.
6. Боговик О.А. Семантико-синтаксична категорія валентності предикатів знання в англійській, українській та російській мовах / О.А. Боговик // Лінгвістичні студії: [зб. наук. праць]. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 150–155.
7. Боговик О.А. Методики зіставлення предикатів знання в англійській, українській та російській мовах / О.А. Боговик // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 96 (2). – С. 137–142.
8. Боговик О.А. Структурно-семантичні особливості речень із предикатами знання / О.А. Боговик // Науковий вісник. Серія : Філологічні науки. Мовознавство : [зб. наук. праць]. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – Вип. № 3. – Ч. 2. – С. 5–9.
9. Боговик О.А. До визначення категорії “предикат” у мовознавчій літературі / О.А. Боговик // Англістика та американістика : [зб. наук. праць]. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2011. – Вип. 8. – С. 21–25.
10. Боговик О.А. Підходи до визначення категорії валентності. Аналіз студій вітчизняних та зарубіжних учених, присвячених дослідженню категорії валентності / О.А. Боговик // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Ужгород : ПП “Графіка”, 2011. – Вип. 9. – С. 42–49.
11. Боговик О.А. Семантичні параметри предикатів знання в англійській, українській та російській мовах / О.А. Боговик // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. – К. : ТОВ “Аграр Медіа Груп”, 2012. – Т. 137. – С. 157–159.
12. Боговик О.А. Аналіз предикатів поля знання в англійському, руському та українському мовах / О.А. Боговик // European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches. – Stuttgart, 2012. – Vol. 2. – S. 15–16.

13. Боговик О.А. Специфика глагольного предиката а английском, украинском и русском языках / О.А. Боговик // Современная филология : теория и практика. – М. : Изд-во “Спецкнига”, 2012. – С. 34–38.

14. Боговик О.А. Субстанційність як семантико-синтаксична категорія / О.А. Боговик // Сучасний вимір філологічних наук : [матеріали міжн. наук.-практ. конф.]. – Львів : ГО “Наукова філологічна організація “ЛОГОС”, 2015. – С. 11–16.

АНОТАЦІЯ

Боговик О.А. “Семантико-синтаксична типологія предикатів знання в англійській, українській та російській мовах” – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, МОН України, 2016.

У дисертації запропоновано новий зіставно-типологічний підхід до встановлення семантико-синтаксичних типів знання в англійській, українській та російській мовах; укладено реєстр предикатів знання та класифіковано їх за трьома типами: знання-інформування, знання-знайомства, знання-компетенції; виявлено дво- та тривалентний потенціал предикатів знання, що має спільні морфологічні засоби вираження в українській і російській мовах (переважно префіксальний словотвір) та відмінні – в англійській мові (лексичні і / або граматичні засоби); реконструйовано реченнєвотвірний потенціал предикатів знання за формальними ознаками та принципами інформативної достатності, що враховують специфіку семантичної організації синтаксичної одиниці у кожній із мов.

Ключові слова: предикати знання, семантико-синтаксична типологія, валентний потенціал, реченнєвотвірний потенціал, знання-інформування, знання-знайомства, знання-компетенції.

АННОТАЦИЯ

Боговик О.А. “Семантико-синтаксическая типология предикатов знания в английском, украинском и русском языках”. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, МОН Украины, 2016.

Диссертация посвящена комплексному анализу структуры предложений, сформированных предикатами знания, в английском, украинском и русском языках. Охарактеризовано предикаты как особый класс, которые образуют отдельную группу предикатов, относящихся к сфере ментальной деятельности, и охватывают вербативы, обозначающие процессы владения, передачи и получения информации.

Выявлена семантическая однородность предикатов знания в анализируемых языках, что обусловлено универсальностью характера обозначаемых отношений.

В зависимости от особенностей выражаемой ситуации предикаты знания объединены в три типа: 1) предикаты, обозначающие ситуации знания-информирования; 2) предикаты с семантикой знания-знакомства и 3) предикаты со значением знания-компетенции. В рамках каждого типа по признаку динамичности/статичности выделяются предикаты действия и состояния. Обоснована их организация на ядерную (предикаты знания-информирования), полупериферийную (предикаты знания-знакомства) и периферийную (предикаты знания-компетенции) зоны.

На семантико-синтаксическом и формально-грамматическом уровнях проанализирована структура предложений с предикатами знания. В типических случаях они являются двух- или трехвалентными. Позицию субъектной синтаксемы во всех анализируемых языках заполняют субстантивы или прономинативы со значением лица, прослеживается ее усложнение компонентом с количественным значением. Перемещение в субъектную позицию лексемы со значением невоодушевленного предмета свидетельствует о процессах метонимии и метафоризации. Облигаторной валентной позицией в предложениях с предикатами знания является объектная, способы заполнения которой в трех языках варьируются от субстантива до подчинительной предикативной конструкции. Процесс передачи знания характеризуется направленностью действия на адресата, что обуславливает прогнозирование предикатами знания определенных семантических подгрупп позиции адресатной синтаксемы. Для структуры предложения, сформированного анализируемыми предикатами, свойственно наличие валентно не обусловленных адвербиальных синтаксем, которые в зависимости от семантических оттенков ядерного предиката принимают значение времени, места, причины, условия, способа действия и т. д.

Установлено, что возможная элиминация субъектной или объектной синтаксемы, распространенная в славянских языках, обусловлена экстралингвистическими факторами и способствует перемещению акцента с результативности на продолжительность действия или усилению значения реальной модальности. Наблюдения за соотношением формально-грамматической и семантико-синтаксической структурой предложений с предикатами знания приводят к выводу об их корреляции в английском языке и возможную несимметричность в украинском и русском. Отдельно описаны лексические особенности и грамматический потенциал специфических для славянских языков глаголов с постфиксом *-ся*, имеющих как возвратное, так и невозвратное значение. Установлено, что источником пополнения корпуса глагольных предикатов знания в украинском и русском языках является префиксальное словообразование, а в английском языке формирование устойчивых глагольных сочетаний.

Предлагаемое исследование предикатов знания открывает перспективы для дальнейшего комплексного изучения корреляций между формально-грамматическим и семантико-синтаксическим уровнями предложения.

Ключевые слова: предикаты знания, семантико-синтаксическая типология, валентный потенциал, знание-информирование, знание-знакомство, знание-компетенция.

RESUME

Bogovyk O.A. "Semantic and Syntactic Typology of Predicates of Knowledge in English, Ukrainian and Russia". – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Philology, Specialty 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2016.

This thesis offers a new comparative typological approach to establishing semantic and syntactic types of knowledge in English, Ukrainian and Russian languages. The register of predicates of knowledge has been constructed. These predicates have been classified according to three types: knowledge-information, knowledge-acquaintance, knowledge-competence. Lexical and morphological expressions of subject and object syntaxemes determining by the valency of these predicates have been explained in the way of comparison. The clause-generating potential of predicates of knowledge has been distinguished from reliance on formal features and principles of informative adequacy. The correlative relations between formal-grammatical and semantic-syntactical levels of analyzed constructions have been defined in English, Ukrainian and Russian.

Keywords: predicates of knowledge, semantic and syntactic typology, the valence potential, clause-generating potential, knowledge-information, knowledge-acquaintance, knowledge-competence.

Підписано до друку 26.05.2016 р. Формат 60х90/16.
Друк цифровий. Папір офісний. Гарнітура Таймс Нью Роман.
Тираж 110. Зам. № 557

Надруковано ФОП «Черенок К.В.»
Свідоцтво ВО2 № 353856 від 25.09.2006 р.
м. Київ, вул. Пушкінська, 45/2
тел.: (044) 235-81-92, 228-45-05